

ESIMESE ASTME KOHTU OTSUS (viies koda)

14. oktoober 2004^{*}

Kohtuasjas T-56/02,

Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, asukoht München (Saksamaa), esindajad: advokaadid W. Knapp, T. Müller-Ibold ja B. Bergmann, kohtudokumentide kättetoimetamise aadress Luxembourgis,

hageja,

versus

Euroopa Ühenduste Komisjon,

kostja,

mille esemeks on komisjoni 11. detsembri 2001. aasta otsuse 2003/25/EÜ avatud menetlusest EÜ artikli 81 alusel (asi COMP/E-1/37.919 (*ex* 37.391) — Pankade teenustasud euroala siseriiklike valuutade vahetuse eest — Saksamaa (ELT 2003, L 15, lk 1) tühistamise nõue,

^{*} Kohtumenetluse keel: saksa.

EUROOPA ÜHENDUSTE ESIMESE ASTME KOHUS (viies koda),

koosseisus: koja esimees P. Lindh, kohtunikud R. García-Valdecasas ja J. D. Cooke,
kohtusekretär: H. Jung,

arvestades kirjalikku menetlust,

on teinud järgmise

otsuse

Vaidluse varasem käik

Õiguslik raamistik

- 1 EÜ asutamislepingu artikli 109I lõikes 4 (nüüd EÜ artikli 123 lõige 4) on sätestatud, et majandus- ja rahaliidu kolmanda etapi alguskuupäeval võtab nõukogu nende liikmesriikide jaoks, kes kooskõlas EÜ asutamislepinguga võtavad ühisrahana kasutusele euro (edaspidi „osalevad liikmesriigid”), vastu vahetuskursid, mis kehtestatakse nende liikmesriikide valuutade jaoks lõplikult ja mille alusel need valuutad asendatakse euroga.

- 2 Euroopa Keskpankade Süsteemi ja Euroopa Keskpannga põhikirja käsitleva protokoll, mis on lisatud EÜ asutamislepingule (edaspidi „EKPS põhikiri”), artiklis 52 on sätestatud:

„Ühenduse valuutade pangatähtede vahetus

Pärast vahetuskursside lõplikku kindlaksmääramist võtab EKP nõukogu vajalikud meetmed, et tagada lõplikult kindlaksmääratud vahetuskurssidega pangatähtede vahetus riikide keskpankades nende vastavas nimiväärtuses.”

- 3 Madridi istungjärgul 15. ja 16. detsembril 1995 kinnitas Euroopa Ülemkogu, et majandus- ja rahaliidu kolmas etapp algab 1. jaanuaril 1999 kooskõlas EÜ asutamislepingu artikli 109j lõikega 4 (nüüd EÜ artikli 121 lõige 4).
- 4 Euro kasutuselevõttu ja kasutamist reguleerivad peamised õigusnormid sisalduvad järgmistes määrustes:
  - nõukogu 17. juuni 1997. aasta määrus (EÜ) nr 1103/97 teatavate euro kasutuselevõtuga seotud sätete kohta (EÜT L 162, lk 1; ELT eriväljaanne 10/01, lk 81);
  - nõukogu 3. mai 1998. aasta määrus (EÜ) nr 974/98 euro kasutuselevõtu kohta (EÜT L 139, lk 1; ELT eriväljaanne 10/01, lk 111).

- 5 Määruse nr 1103/97 artiklis 4 on määratletud euro ja osalevate liikmesriikide vääringute ümberarvestuse alused. Selle lõikes 3 on sätestatud, et „ümberarvestuskursse kasutatakse euroühiku ja riikide rahaühikute vahelisel ümberarvestamisel mõlematpidi. Ümberarvestuskurssidest tuletatud pöördkurse ei kasutata”.
- 6 Nõukogu määruse nr 974/98 artiklitest 2 ja 3 tuleneb, et alates 1. jaanuarist 1999 on osalevate liikmesriikide vääringuks euro, mis asendab iga osaleva liikmesriigi vääringu ümberarvestuskursi alusel.
- 7 Määruse nr 974/98 artiklitega 10 ja 11 on euros vääringustatud pangatähtede ja müntide käibelelaskmise kuupäevaks määratud 1. jaanuar 2002.
- 8 Määruse nr 974/98 artiklites 5–9 sisalduvad üleminekusätted, mida kohaldatakse ajavahemikul 1. jaanuarist 1999 kuni 1. jaanuarini 2002 (edaspidi „ülemineku-periood”).
- 9 Lisaks tuleb märkida, et komisjon korraldas 15. mail 1997 panganduse, avaliku võimu ja tarbijate esindajate ümarlaua eurole ülemineku praktiliste küsimuste arutamiseks (vaidlustatud otsuse 40. põhjendus). Just selle ümarlaua kokkuvõttena koostatud dokumendist („Komisjon, majanduse ja rahanduse peadirektoraat, eurole ülemineku praktilisi küsimusi käsitlev ümarlaud: kokkuvõte ja järeldused”, 11. juuni 1997, dokument II/301/97) nähtub, et pankade esindajad „soovisid, et osalevate liikmesriikide rahatähtede vahelised vahetusoperatsioonid võiksid üleminekupeerioidil olla tasulised: vahetuskursist tulenev risk küll kaob — mis vähendab kulusid ligikaudu 20% — kuid muud tegevuskulud jäävad samaks”, tarbijate ühendused olid aga sellele soovile vastu. Kõnealusel ümarlaual teatas Deutsche Bank, et kavatseb

üleminekuperioodil võtta sularaha vahetuse eest tasu isikutelt, kes ei oma kontot, kuid pakkuda oma klientidele seda teenust tasuta.

- 10 15. mai 1997. aasta ümarlaua tulemusena tegi komisjon ekspertgrupile ülesandeks uurida, kas ja kuidas saaksid pangad osalevate liikmesriikide valuuta vahetusteenuste eest tasu nõuda.
- 11 Ekspertgrupi järeldused üleminekuperioodi osas on järgmised (ekspertgrupi 20. novembri 1997. aasta aruanne panga teenustasudest eurodeks ümberarvestamise eest; dokumenti on osundatud vaidlustatud otsuse 137. põhjenduses, joonealune märkus 56):
- osalevate liikmesriikide vääringutes pangatähtede vahetuse osas paneb EKPS põhikirja artikkel 52 euroala keskpankadele kohustuse tagada teiste osalevate liikmesriikide pangatähtede vahetus lõplikult kindlaksmääratud ümberarvestuskurssidega, kuid ükski õigusnorm ei keela kommertspankadel seda liiki teenuste eest tasu nõuda;

  - läbipaistvuse osas tähendab kohustus kasutada kõikide vahetustoimingute puhul lõplikult kindlaksmääratud ümberarvestuskursse seda, et kõik teenustasud tuleb näidata lõplikult kindlaksmääratud ümberarvestuskurssidest eraldi ja neid ei tohi varjata kursivahega.

12 Ekspertgrupp on oma 20. novembri 1997. aasta aruande A lisas märkinud:

„19. Ükski ühenduse õigusnorm ega siseriiklik õigusnorm ei keela kommertsbankadel, valuutavahetuskontoritel ja teistel asutustel nõuda tasu pangatähtede vahetuse kulude katteks. Majanduslikust küljest vaadates on vahetustoiming kahtlemata teenus, mille raames vahetatakse kaks õiguslikult erinevat asja, erinevalt sellest, mis toimub kontol oleva raha ümberarvestamisel.

[...]

Läbipaistvus

23. Vahetuse eest võetava tasu läbipaistvus on põhiline nõue, millest lähtudes tuleb otsustada, kas teatud toimingute (näiteks siseriiklike müntide ja pangatähtede vahetus muude siseriiklike müntide ja pangatähtede vastu) eest võib nõuda teenustasu. Käesoleval ajal võtavad mitmete liikmesriikide pangad ja valuutavahtuskontorid vahetuse eest komisjonitasu sama valuuta ostu- ja müügikursside vahelise kõikehõlmava „marginaali” abil. Euro kasutuselevõtmisest alates ei saa nende marginaalide kasutamist pidada ümberarvestuskursside korrektseks järgimiseks, pidades silmas asutamislepingu artikli 109I lõike 4 alusel antud määrust. Neid marginaale (mis vastavad mõne muu valuuta nominaalväärtuse kõikumisele) tuleb kahtlemata pidada kokkusobimatuteks tarbijakaitset puudutavate ühenduse ja/või siseriiklike õigusnormidega. Kõnealune läbipaistvuse nõue laieneb kõigile juhtudele, kui vahetuse eest teenustasu nõutakse: need teenustasud peavad olema ilmsed, mitte varjatud.

[...]

Järeldused

[...]

- Pangatähtede ja müntide vahetamise eest võib üleminekuperioodil nõuda teenustasu, kui see on esitatud läbipaistvalt tegevuskuluna.”
- 13 Küsimuses, kas pangad kavatsesid nõuda teenustasu osalevate liikmesriikide pangatähtede vahetuse eest, sedastab ekspertgrupi 20. novembri 1997. aasta aruanne, et enamus pankasid kavatses nõuda sellist tasu, mis pidi aga vahetuskursist tuleneva riski kadumise tõttu senistest tasudest madalam olema.
- 14 Tarbijate ühenduste seisukohta arvestades leidis ekspertgrupp, et eurole üleminek leiaks soodsamat vastuvõttu, kui pangad loobuksid vahetuse eest tasu nõudmast. Ekspertgrupp soovitas lähtuda „hea tava” põhimõttest, mille kohaselt vahetus on tasuta.
- 15 Kõnealused seigid kajastuvad ühtlasi täpsustamata kuupäeval 1998. aastal komisjoni välja antud *Cahiers de l'euro* numbris 21.

- 16 Nende konsultatsioonide järel andis komisjon 23. aprillil 1998 soovitus 98/286/EÜ eurodeks vahetamisega seotud pangatasude kohta (EÜT L 130, lk 22, edaspidi „komisjoni 23. aprilli 1998. aasta soovitus“). Artiklis 2 on pankade jaoks loetletud mitmed tasuta valuutavahetust puudutavad hea tava põhimõtted. Need põhimõtted ei laiene euroala pangatähtede ja müntide vahetamise teenustele üleminekuperioodil. Komisjoni 23. aprilli 1998. aasta soovitus artikkel 3 on sõnastatud järgmiselt:

„Artikkel 3 — Läbipaistvus

1. Siseriiklike rahaühikute vahetamisel eurodeks ja vastupidi ning osalevate liikmesriikide pangatähtede ja müntide vahetamisel tuleb pankadel selgelt osutada määruse (EÜ) nr 1103/97 sätetele vastavate ümberarvestuskursside kohaldamisele ja kõikvõimalikud teenustasud esitada eraldi.

2. Kui pangad nõuavad ümberarvestuse või vahetuse eest teenustasu, mida ei ole ette nähtud artiklis 2, või kui nad ei kohalda mõnd artikli 2 punkti b sätet, on nad kohustatud kindlustama ümberarvestuse ja vahetuse teenustasude kohta selge ja läbipaistva teabe, varustades oma kliendid:

a) eelnevate kirjalike teatistega ümberarvestuse ja vahetuse teenustasude kohta, mida pank kavatseb kasutada,

ja

b) tagantjärele üksikasjalise teabega ümberarvestuse ja vahetuse eest nõutud kõigi teenustasude kohta konto ja pangakaardi tehingute väljavõtetes ja muudes klientidele saadetavates teadetes. Sellest teabest peab selgelt ilmnema, et ümberarvestuskursse on kohaldatud kooskõlas määruse (EÜ) nr 1103/97 sätetega; võimalikud teenustasud ümberarvestuse ja vahetuse eest peavad olema esitatud ümberarvestuskursist eraldi, nagu ka muud võimalikud teenustasud.” [mitteametlik tõlge]

Vaidlustatud otsus

- 17 Käesolev asi puudutab komisjoni 11. detsembri 2001. aasta otsust 2003/25/EÜ avatud menetlusest EÜ artikli 81 alusel (asi COMP/E-1/37.919 (*ex* 37.391) — Pankade teenustasud euroala siseriiklike valuutade vahetuse eest — Saksamaa) (ELT 2003, L 15, lk 1; edaspidi „vaidlustatud otsus”).
- 18 Valuutavahetusteenuste hulgas tuleb eristada esiteks kontrol oleva raha ümberarvestamist ja teiseks müntide ja pangatähtede ehk „sularaha vahetust”. Käesolevas asjas on asjakohane ainult viimatinimetatud teenuseliik, mida võib omakorda jagada kaheks: esiteks suuremahulised valuutavahetusteenused, mille käigus pangad saavad vahetada suure hulga pangatähti (edaspidi „pankadevahelised sularaha vahetamise teenused”), ja teiseks jaepanganduse sularaha vahetamise teenused, mis on suunatud üksikisikutele ja puudutavad väikest hulka pangatähti.
- 19 Enne euro kasutuselevõttu ei võetud Saksamaal sularaha vahetamise teenuse eest eraldi tasu: nende teenuste hind sisaldus kurssides, millega krediitiasutused ja valuutavahetuskontorid klientidelt valuutat ostsid ja neile seda müüsid. Kasutatav ostukurs oli hetketehingute viitekursist madalam ja müügikurs sellest kõrgem

(vaidlustatud otsuse 38. põhjendus). Kõnealust erinevust hetketehingute viitekursi suhtes nimetatakse mõnikord „kursivaheks”.

20 Vaidlustatud otsus on suunatud viiele Saksamaal asuvale pangale:

— Commerzbank;

— Dresdner Bank;

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank (edaspidi „HVB” või „hageja”);

— Deutsche Verkehrsbank (edaspidi „DVB”);

— Vereins- und Westbank (edaspidi „VUW”).

21 Hageja tegeleb universaalpangandusega põhiliselt Saksamaal. Ta on loodud Bayerische Hypotheken- und Wechselbank'i ja Bayerische Vereinsbank AG ühinemisel. Hageja on VUW suurima osalusega aktsionär.

- 22 Komisjon algatas 1999. aasta alguses menetluse seitsmes liikmesriigis, nimelt Belgias, Saksamaal, Iirimaal, Madalmaades, Austrias, Portugalis ja Soomes asuva 150 panga, sealhulgas hageja kontrollimiseks. Tal oli tekkinud kahtlus, et need pangad olid kokku leppinud kehtestada üleminekuperioodiks teenustasu teatud osalevate liikmesriikide vääringutes sularaha vahetamise teenuste eest. Kuigi menetlus on algatatud ühe toimikunumbri all, algatas komisjon uurimist jätkates eraldi menetlused kartellikokkulepete olemasolu kontrollimiseks kõnealustes liikmesriikides.
- 23 Tuginedes nõukogu 6. veebruari 1962. aasta määruse nr 17, esimene määrus asutamislepingu artiklite 81 ja 82 rakendamise kohta (EÜT 1962, 13, lk 204), artiklile 11, nõudis komisjon alates 8. veebruarist 1999 kolmelt Saksamaa pangaliidult teavet eelkõige sularaha vahetamise teenuste kulude katmise kohta.
- 24 Komisjon viis 16. ja 17. veebruaril 1999 läbi kontrolli Dresdner Bank'i ja Deutsche Bank'i peakontorites Frankfurdis.
- 25 Komisjon saatis 19. oktoobril 1999 ligikaudu 240-le euroala pangale küsimustiku ja tuginedes määruse nr 17 artiklile 11 nõudis neilt andmete esitamist valuutavahetusteenuste eest enne ja pärast euro kasutuselevõtmist nõutud komisjonitasude kohta. Kõnealune küsimustik saadeti 42-le Saksa pangale, sealhulgas vaidlustatud otsuse adressaatidele (vaidlustatud otsuse 22. põhjendus).
- 26 Komisjon viis 20. ja 21. oktoobril 1999 läbi kontrolli GWK Bank'i (edaspidi „GWK“) peakontoris Madalmaades (vaidlustatud otsuse 20. ja 21. põhjendus).

27 Komisjon saatis 3. ja 10. augusti 2000. aasta kirjaga avastatud puuduste teatise järgmistele pankadele:

- Commerzbank;
- DVB;
- HVB;
- Reisebank;
- Dresdner Bank;
- VUW;
- Bayerische Landesbank Girozentrale;
- SEB Bank (varem nimega BfG);
- Hamburgische Landesbank Girozentrale;
- Westdeutsche Landesbank Girozentrale;
- Landesbank Hessen Thüringen Girozentrale;
- GWK ja selle emaettevõtjad Fortis NV, Fortis Services Nederland NV ja Fortis Bank Nederland NV.

- 28 Kontrolli läbiviimise eest vastutav nõunik kuulas 1. ja 2. veebruaril 2001 ära avastatud puuduste teatise adressaatide seisukohad.
- 29 Komisjon võttis 11. detsembril 2001 vastu vaidlustatud otsuse.
- 30 Vaidlustatud otsuse kohaselt (teine põhjendus) DVB ametiruumides Frankfurdis 15. oktoobril 1997 korraldatud koosolekul (edaspidi „15. oktoobri 1997. aasta koosolek”) osalenud pangad leppisid kokku üleminekuperioodil euroala pangatähtede ostul ja müügil ligikaudu 3% komisjonitasu võtmises.
- 31 15. oktoobri 1997. aasta koosoleku algatus on seostatud GWK-ga. Vaidlustatud otsuses on tööpoolest märgitud, et nimetatud pank palus 29. aprilli 1997. aasta koosolekul Reisebank’il alustada teiste Saksa pankadega läbirääkimisi, mille peamine eesmärk oli kindlustada, et Saksamaa Keskpank ei pakuks sularaha vahetamise teenuseid tarbijatele tasuta (vaidlustatud otsuse 60. põhjendus).
- 32 Vaidlustatud otsuse kohaselt (62. põhjendus) leidub kirjalikke tõendeid konkurent-sireeglite rikkumise kohta koosolekute protokollides ja telefonivestluste kokkuvõtetes, mis on saadud GWK ametiruumides läbiviidud kontrollimiste käigus, nendeks tõenditeks on eelkõige 15. oktoobri 1997. aasta koosoleku protokollid, mille koostajateks on vastavalt GWK teenistuja [A] (edaspidi „[A] koostatud protokoll”) ja Commerzbank’i teenistuja [B] (edaspidi „[B] koostatud protokoll”).

- 33 Komisjon on vaidlustatud otsuses esmalt märkinud, et osalejad leppisid kokku teatada Bundesbank'ile (Saksamaa Keskpank), et alates 1. jaanuarist 1999 nad „vahetavad euroala pangatähti kindlaksmääratud vahetuskurssidega ja nõuavad eraldi komisjonitasu” (vaidlustatud otsuse 88. põhjendus).
- 34 Järgnevalt on komisjon rõhutanud (vaidlustatud otsuse 89. põhjendus), et 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalejad, saavutamata kokkulepet ühe tasumäära põhimõttes, „kinnitasid ühist eesmärki asendada [kursi]vahed protsentuaalsete komisjonitasudega, mis katavad 90% vahetustoimingutest saadavast tulust, millega üldine komisjonitasu suurus oleks ligikaudu 3%”. [B] koostatud protokollil alusel sedastas komisjon, et oli saavutatud „konsensus euroala valuutade kindlaksmääratud vahetuskursside kasutamiseks (st ostu- ja müügikursse ei rakendata) koos teenustasudega, mis arvestatakse protsentuaalselt väljendatud komisjonitasudena” (vaidlustatud otsuse 95. põhjendus).
- 35 Lõpuks leidis komisjon, et nii [A] kui ka [B] koostatud protokollist ilmneb kokkulepe nõuda sularaha vahetamise teenuste kulude katteks komisjonitasu, mis on väljendatud protsentuaalse osana vahetatavast summast. [B] koostatud protokollis ei ole selle komisjonitasu määra nimetatud, erinevalt [A] koostatud protokollist, kus on viidatud ligikaudu 3% suurusele tasule. Igal juhul on komisjon arvestanud asjaolu, et kui 1. ja 2. veebruaril 2001 kuulati ära pankade seisukohad, avaldas Bayerische Landesbank, et tema esindaja 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul meenutas, et „konkreetsete pankade teatud esindajad mainisid numbreid, mis jäid 2 ja 4% vahele”, kuigi kõnealune isik ei mäletanud määra 3% (vaidlustatud otsuse 96. põhjendus).
- 36 Neil asjaoludel komisjon leidis, et „15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalenud pangad leppisid kokku ligikaudu 3% üldise komisjonitasu sisseadmises (et katta 90% tulust) pärast 1. jaanuari 1999” ja et „nii kokkuleppe eesmärgiks kui ka tulemuseks oli konkurentsi piiramine ühenduses” (vaidlustatud otsuse 120. ja

128. põhjendus). See kokkulepe sõlmiti ülemineku perioodiks (vaidlustatud otsuse 173. põhjendus).

- 37 Vaidlustatud otsuse artikli 1 kohaselt on Commerzbank, Dresdner Bank, HVB, DVB ja VUW rikkunud EÜ artiklit 81, „osaledes kokkuleppes, mille eesmärk oli määrata kindlaks a) euroala pangatähtede vahetamise eest teenustasu võtmise viis (st protsentuaalselt väljendatud komisjonitasu) ja b) ligikaudu 3 % tasumäär (et katta 90 % kursivahe tulust) 1. jaanuaril 1999 algavaks ülemineku perioodiks”.
- 38 Kuna komisjoni hinnangul oli tegemist konkurentsireeglite tõsise rikkumisega ligikaudu nelja aasta kestel, määras ta järgmised trahvid (vaidlustatud otsuse artikkel 3):

Commerzbank	28 000 000 eurot
Dresdner Bank	28 000 000 eurot
HVB	28 000 000 eurot
DVB	14 000 000 eurot
VUW	2 800 000 eurot

- 39 Hageja sai vaidlustatud otsuse kohta teate 19. detsembril 2001.

Menetlus

- 40 Hageja esitas 28. veebruaril 2002 Esimese Astme Kohtusse hagi käesoleva menetluse algatamiseks.
- 41 Pärast hagi kohta teate saamist ei esitanud komisjon tähtaegselt kostja vastust. Kohtu kantseleisse 25. juunil 2002 saabunud kirjas palus hageja Esimese Astme Kohtul kodukorra artikli 122 lõike 1 alusel teha tagaseljaotsus. Kohtu kantselei teavitas komisjoni sellest taotlusest.
- 42 Seega tuleb Esimese Astme Kohtul teha tagaseljaotsus. Kuna hagi vastuvõetavuses ei ole kahtlust ning asjakohased vorminõuded on täidetud, tuleb tal kodukorra artikli 122 lõike 2 kohaselt kontrollida, kas hageja nõuded on piisavalt põhjendatud.

Hageja nõuded

- 43 Hageja palub Esimese Astme Kohtul:

— tühistada vaidlustatud otsus hagejat puudutavas osas;

— teise võimalusena tühistada trahv või vähendada selle määra;

- jätta kohtukulud komisjoni kanda.

Õiguslik käsitus

- 44 Hagi peamised alused on seotud järgmiste asjaoludega:
- erinevad kaitseõiguste rikkumised haldusmenetluse käigus;
  - EÜ artikli 81 rikkumine õiguslike ja faktiliste vigade tõttu;
  - hageja osalemine konkurentsireeglite rikkumises;
  - vastutus konkurentsireeglite rikkumise eest;
  - vaidlustatud otsuse põhjendused;
  - võimu kuritarvitamine;
  - trahvimäära kindlaksmääramine.

- 45 Käesoleva tagaseljaotsuse langetamiseks tuleb esmalt uurida hagi aluseid, millega hageja vaidlustab kokkuleppe olemasolu, seades kahtluse alla komisjoni järelduste paikapidavuse faktide hindamisel.

Asjaolude tuvastamine

- 46 Hageja väidab peamiselt seda, et 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul ei sõlmitud kokkulepet vahetuse komisjonitasude võtmise üksikasjades ega suuruses. Komisjon ei ole õiguslikult nõutaval tasemel tõendanud fakte, millest lähtudes ta leidis, et konkurentsireegleid on rikutud.

Kokkulepe vahetuse komisjonitasude võtmise üksikasjades

Hageja argumendid

- 47 Hageja väidab esiteks, et on rikutud põhjendamiskohustust. Vaidlustatud otsus on vahetuse komisjonitasude võtmise üksikasju puudutava kokkuleppe käsitlemisel mitmetähenduslik ja ebamäärane sedavõrd, et hagejal on raskusi oma õiguste kaitse korraldamisega.
- 48 Vaidlustatud otsusest, mille sõnastus võimaldab esitada kaks erinevat tõlgendust, ei ilmne selgelt väidetava kokkuleppe sisu. Esimese tõlgenduse kohaselt oli väidetava kokkuleppe ainsaks eesmärgiks kiita heaks proportsionaalne tasu ja välistada mistahes kindlasummalised tasud. Teise tõlgenduse kohaselt puudutas väidetav

kokkulepe põhimõtet, mille kohaselt loobutakse kursivahe süsteemist ja see asendatakse vahetuskursist eraldiseisva komisjonitasuga, mille suurus sõltub vahetatava summa suuruselt.

- 49 Sõltumata sellest, kuidas vaidlustatud otsust tõlgendada, väidab hageja põhiküsimuses, et vahetatava summa suuruselt sõltuva komisjonitasu võtmine on üksnes kindlaksmääratud vahetuskursside kasutuselevõtu tagajärg. Need kursid on toonud kaasa kursivahe süsteemist loobumise ning komisjoni ja Bundesbank'i taotletud läbipaistvuse. Kumbki tõlgendus ei anna seega alust järeldada õigusvastase kokkuleppe olemasolu.
- 50 Mis puudutab tõlgendust, mille kohaselt vaidlustatud otsus põhineb väitel, et kokkuleppe kursivahe süsteemist loobumiseks oli olemas, siis möönab hageja taolise kokkuleppe olemasolu, kuid vaidlustab selle, nagu võimaldaks kõnealune kokkuleppe piirata konkurentsi.
- 51 Esiteks tuleneb kursivahe süsteemist loobumine otseselt määruse nr 1103/97 artikli 4 lõikest 3, nagu komisjon vaidlustatud otsuses ka ise on tunnistanud (vaidlustatud otsuse 37. ja sellele järgnevad põhjendused ning 139. ja sellele järgnevad põhjendused).
- 52 Samuti on kursivahe süsteemist loobumine kooskõlas komisjoni 23. aprilli 1998. aasta soovitusel, mis seda eesmärki taotleb. Järelikult, väidetaval kokkuleppel, millega pangad väljendavad oma soovi järgida komisjoni kõnealust soovitusel, ei saa olla märgatavat mõju konkurentstile ja selleks oleks niisiis tulnud anda luba (grupierand). Asjaolu, et Bundesverband deutscher Banken on 1997. aastal väitnud,

et kursivahed ei olnud otseselt ebaseaduslikud, ei oma asjas tähtsust. Kõnealune liit on hiljem nõustunud komisjoni 23. aprilli 1998. aasta soovitusega.

- 53 Lõpuks ei ole komisjon selgitanud, mida sisaldab väidetav kokkulepe vahetuse komisjonitasude võtmise üksikasjades. Vaidlustatud otsuse 113. põhjendusest nähtub, et Landesbank Hessen Thüringen mõõnis, et 15. oktoobril 1997 sõlmiti kokkulepe „tasu võtmise üksikasjades”. Näib siiski, et Landesbank Hessen Thüringen on lihtsalt täpsustanud, et on „raske” ette kujutada muud süsteemi kui proportsionaalne, ja viidanud sellega tõenäoliselt kursivahe süsteemist loobumisele. Komisjon leidis (vaidlustatud otsuse 114. põhjendus), et iga pank peab iseseisvalt määrama kindlaks oma teenustasude võtmise alused, andmata siiski täpsemaid selgitusi.
- 54 Mis puudutab tõlgendust, mille kohaselt vaidlustatud otsus käsitleb proportsionaalse komisjonitasu kokkulepet, mis välistab mistahes kindlasummalise näitaja, siis väidab hageja, et taolist kokkulepet ei ole kunagi olnud. 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalejad arutlesid, milline võiks olla tulevaste komisjonitasude vorm, mis peab asendama kursivahe süsteemi. Osalejad ei suutnud ette kujutada muid vorme panganduses hästi tuntud süsteemide kõrval (proportsionaalne komisjonitasu, koos alammääraga või ilma selleta, või kindlasummaline komisjonitasu).
- 55 Just sellel põhjusel leidis 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalenud VUW teenistuja [C], et koosolek oli vähepakkuv. Samal põhjusel on [B] koostatud protokollis sedastatud, et oli „konsensus” võtta vahetustoimingute eest „fikseeritud hind” (st lõplikult kindlaksmääratud vahetuskurs), „pluss/miinus” eraldi näidatud komisjonitasu. Kõnealuse tähelepaneku eesmärk, mille kohaselt komisjonitasud tuletatakse protsentuaalselt, oli välistada kursivahe süsteem, kuid mitte kindlasummalised komisjonitasud.

56 [A] koostatud protokoll (vaidlustatud otsuse 88. põhjendus) kinnitab samuti eeltoodud asjaolusid:

„Pärast lühikest arutelu olid kõik kohalviibijad veendunud, et euroala valuutade kursivahed kaovad ja et nii vahetatava raha väärtus kui ka võetav komisjonitasu peavad olema selgelt näidatud.”

57 Sama on sedastatud [B] koostatud protokollis:

„Euroala valuutad, pluss/miinus teenustasud/komisjonitasud arvestatakse kliendile eraldi.

Teenustasud/komisjonitasud tuletatakse protsendiosana vastuantavalt summalt.”

58 Lisaks väidab hageja, et kokkulepet üksnes proportsionaalse komisjonitasu põhimõttes ei ole kunagi ellu rakendatud. Enamiku 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalejate eeskujul on hageja tegelikult võtnud kindlasummalist tasu ligikaudu 70% vahetustoimingute korral. Taoline kokkulepe viiosteist kuud enne üleminekuperioodi algust oleks olnud mõttetu.

Esimese Astme Kohtu hinnang

- 59 Väljakujunenud kohtupraktika kohaselt on EÜ artikli 81 lõikes 1 sätestatud kokkuleppe olemasolu eelduseks piisav, kui asjaomased ettevõtjad on väljendanud ühist taht kaituda turul teatud kindlal viisil (vt selle kohta Euroopa Kohtu 15. juuli 1970. aasta otsus kohtuasjas 41/69: ACF Chemiefarma *v.* komisjon, EKL 1970, lk 661, punkt 112, ja 29. oktoobri 1980. aasta otsus liidetud kohtuasjades 209/78–215/78 ja 218/78: Van Landewyck jt *v.* komisjon, EKL 1980, lk 3125, punkt 86; Esimese Astme Kohtu 17. detsembri 1991. aasta otsus kohtuasjas T-7/89: Hercules Chemicals *v.* komisjon, EKL 1991, lk II-1711, punkt 256, ja 26. oktoobri 2000. aasta otsus kohtuasjas T-41/96: Bayer *v.* komisjon, EKL 2000, lk II-3383, punkt 67).
- 60 Mis puudutab vormi, milles kõnealune ühine tahe väljendub, siis on piisav, kui kokkuleppe tingimustes on selgelt väljendatud poolte tahe kaituda kokkuleppe sätete kohaselt (vt selle kohta eespool viidatud kohtuotsused ACF Chemiefarma *v.* komisjon, punkt 112; Van Landewyck jt *v.* komisjon, punkt 86, ja Bayer *v.* komisjon, punkt 68).
- 61 Eeltoodust järeldub, et kokkuleppe mõiste EÜ artikli 81 lõike 1 tähenduses, nagu seda kohtulahendites on tõlgendatud, keskendub vähemalt kahe poole ühisele tahtele, mille avaldamise vorm ei oma tähtsust, kui see vastab nende tegelikule tahtele (eespool viidatud kohtuotsus Bayer *v.* komisjon, punkt 69).
- 62 Kohtul tuleb uurida, kas hageja on õiguslikult nõutaval tasemel tõendanud fakte, mille põhjal võib seada kahtluse alla need asjaolud, mille alusel komisjon leidis, et 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalejatel oli ühine tahe määrata kindlaks sularaha vahetamise komisjonitasu võtmise üksikasjad.

- 63 Kõnealuse kokkuleppe viimatinimetatud aspekt on leidnud käsitlemist vaidlustatud otsuse 95., 96., 114., 115., 132. ja 184. põhjenduses ning komisjoni analüüs keskendub komisjonitasude suuruse kindlaksmääramisele.
- 64 Tuleb tõdeda, et hageja tõlgendus, mille kohaselt vaidlustatud otsuse artiklis 1 osutatud konkurentsireeglite rikkumine, mis puudutab kokkulepet vahetuse komisjonitasude võtmise üksikasjades, võiks olla taandatav kursivahe süsteemist loobumisele, ei ole usutav. Sellise kokkuleppe konkurentsireegleid rikkuv iseloom on otseselt vastuolus vaidlustatud otsuse 38. ja 139. põhjendustega, millest nähtub, et kursivahedest loobumine on lõplikult kindlaksmääratud ümberarvestuskursside jõustumise tagajärg.
- 65 Komisjon on tõepoolest selgitanud, et „ümberarvestuskursside lõplik kinnitamine alates 1. jaanuarist 1999 tähendas loobumist erinevatest ostu- ja müügikurssidest ehk [kursi]vahedest euroala pangatähtede vahetamise eest teenustasu võtmise vahendina” (vaidlustatud otsuse 38. põhjendus). Lisaks sellele on komisjon kummutanud väited, mille kohaselt 15. oktoobri 1997. aasta koosoleku eesmärgiks oli uurida üleminekuperioodil kursivahede säilitamise küsimust, sedastades, et „alates 1995. aastast oli teada, et ümberarvestuskursid kinnitatakse lõplikena ning ainult neid kinnitatud kurse võib kasutada” ja et „selle otsese tagajärjena ei ole [kursi]vahed enam lubatud ning kõik võetavad teenustasud peavad olema näidatud selgelt ja läbipaistvalt” (vaidlustatud otsuse 139. põhjendus).
- 66 Komisjon rõhutas ühtlasi, et lõplikult kinnitatud ümberarvestuskursside jõustumine oli konkurentsireeglite rikkumise ajendiks vahetuse komisjonitasu suuruse kindlaksmääramise osas. Komisjon on vaidlustatud otsuse õiguslikku hinnangut sisaldavas osas leidnud, et hinnakokkulepe on sõlmitud „eesmärgiga katta ligikaudu 90% tulust, mis kadus 1. jaanuaril 1999 [kursivahe] kaotamise tulemusena” (vaidlustatud otsuse 116. põhjendus; vt ka 130. põhjendus).

67 Eranditult proportsionaalse tasu võtmise põhimõttes kokkuleppe sõlmimise tõendamise osas on komisjon märkinud (vaidlustatud otsuse 95. põhjendus):

„Vahetustoimingute osas on [B] koostatud protokollis sedastatud, et oli saavutatud konsensus euroala valuutade kindlaksmääratud vahetuskursside kasutamiseks (st ostu- ja müügikursse ei rakendata) koos teenustasudega, mis arvestatakse protsentuaalselt väljendatud komisjonitasudena. Iga pank kehtestab vahetustoiminguteks oma arvestusmeetodi: [...] Majandus- ja rahaliidu kolmandal etapil (1. jaanuar 1999 — 1. jaanuar 2002) valuutavahetuse kursside/hinna kehtestamise osas saavutasid osalejad kokkuleppe järgmistes küsimustes:

1) Tehingud eraisikutega

[...]

— teenustasud/komisjonitasud arvestatakse protsendiosana vahetatavalt summalt [...].”

68 Komisjon sedastas, et „[B] ja [A] koostatud protokollid langevad kokku selles, et klientidelt võetavad teenustasud väljendatakse protsentuaalselt” (vaidlustatud otsuse 96. põhjendus).

- 69 Eraldi vaadelduna tunduvad need asjaolud ebapiisavad, et tõendada tahte kokkulangevust ainult vahetatava summaga proportsionaalse komisjonitasu põhimõttes. [B] koostatud protokollis see lõik, millele komisjon tugines (vaidlustatud otsuse 95. põhjendus), ei näita veenvalt kokkuleppe olemasolu, millega oleks heaks kiidetud kõigi 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalejate ühine standard vahetuse komisjonitasude esitamiseks, ja seda kolmel põhjusel.
- 70 Esiteks on 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalejad halduskorras vaidlustanud [B] koostatud protokollis tõlgenduse, mille komisjon esitab kui tõendi vahetusteenuste eest tasu nõudmise üksikasjades kokkuleppe olemasolu kohta (vaidlustatud otsuse 112. põhjendus). Seetõttu ei saa [B] koostatud protokollis lugeda ümberlõikamatuks tõendiks kõnealuse kokkuleppe olemasolu kohta, kui muud tõendid seda ei kinnita (vt analoogiline Esimese Astme Kohtu 14. mai 1998. aasta otsus kohtuasjas T-337/94: Enso-Gutzeit v. komisjon, EKL 1998, lk II-1571, punkt 91).
- 71 Teiseks ei sisalda [B] koostatud protokoll tõendeid ega otsustavaid seiku, mille alusel võiks järeldada, et „tasu võtmise üksikasjalise korra kehtestamise kokkulepe” — väljend, mida komisjon kasutas vaidlustatud otsuse 114. põhjenduses — on tõepoolest sõlmitud. Käesoleva kohtuasja kontekstis pakub [B] koostatud protokollis lõik, millele komisjon on tuginenud, teistsuguseid tõlgendusi, mis hageja väidete valguses esmapilgul on usutavad.
- 72 Ühelt poolt võib seda lõiku mõista kui pankade konsensuse väljendust selles, et eurot puudutava regulatsiooni arengu tõttu on vaja loobuda kursivahe süsteemist. Nagu eespool sedastatud, lõplikult kindlaksmääratud ümberarvestuskursside kasutamise kohustuse tagajärjel osutub vajalikuks kasutada nimetatud kursist eraldi esitatud vahetuse teenustasu.

- 73 Teiselt poolt sisaldab [A] koostatud protokoll seiku, mis tekitavad tõsiseid kahtlusi või lausa kummutavad tõlgenduse, mille alusel komisjon tegi järelduse vahetusteenuse eest „tasu võtmise üksikasjalise korra kehtestamise kokkuleppe” olemasolu kohta. [A] koostatud protokollist nimelt ilmneb, et 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul arutasid pangad, kas lõplikult kindlaksmääratud ümberarvestuskursside kasutamise kohustuse tagajärjeks on pankade kohustus kasutada sama tasumäära kõigi siseriiklike valuutade vahetamisel või vastupidi, iga siseriikliku valuuta vahetamiseks võib kehtestada oma tasumäära. Komisjon leidis, et osalejad, „suutmata saavutada kokkulepet küsimuses, kas see komisjonitasu peab olema kõigile valuutadele ühtne või üksikute valuutade kaupa erinev, otsustasid Bundesbank’ile teatada, et [...] „iga osalev pank otsustab ise [komisjoni]tasu võtmise tulevase viisi” (vaidlustatud otsuse 89. ja 103. põhjendus). See viimasena esitatud väljavõte [A] koostatud protokollist lükkab ümber väite kokkuleppe sõlmimisest tasu võtmise üksikasjades.
- 74 Kolmandaks, hagejaga nõustudes tuleb tõdeda, et komisjonitasu võtmise viis „protsentuaalselt väljendatuna” (vaidlustatud otsuse 115. põhjendus) näib esmapilgul olevat vahetusteenuse tasu suuruse väljendamise loomulik viis. Selles osas tuleb pöörata tähelepanu, et komisjon pakkus vaidlustatud otsuses ise välja protsentuaalse komisjonitasu, kui ta 43. joonealuses märkuses (vaidlustatud otsuse 102. põhjendus) viitas hinnatasemele kursivahe süsteemi oludes. Lisaks on proportsionaalse tasu võtmine seda enam mõistetav, et pankade kulutused vahetusteenuste osutamiseks (transport, teenindus ja varade hoidmine) kipuvad vahetatavate summade suurenedes tõusuma. Seega tundub tasude väljendamine protsendiosana vahetatavalt summalt esmapilgul seonduvat pigem kõnealuste teenuste iseloomu kui mingi tahte kokkulangevusega.
- 75 Komisjon lükkas tagasi vastuväited, millega pangad neid küsimusi tõstatasid, põhjendades, et ei olnud „ei loomulik ega ka loogiline, et iga pank otsustab iseseisvalt üle minna [kursivahe süsteemilt] protsentuaalselt väljendatud komisjonitasule”, ja et „tegelikult tundub, et Deutsche Bank kavandas algselt osutada tasuta teenust”

(vaidlustatud otsuse 115. põhjendus). Tuleb tõdeda, et nende vastuväidete tagasilükkamine ei ole põhjendatud ega leia toetust. Deutsche Bank'i poliitikale tuginemine ei ole asjakohane, kuna see ei puuduta vahetusteenuste eest tasu võtmise üksikasju, vaid konkurendi võimalikku loobumist üleminekuperioodil nende teenuste eest tasu võtmisest.

76 Vaidlustatud otsust ei saa samuti tõlgendada nii, nagu käsitleks see kokkulepet, millega pangad kavatsesid kiita heaks rangelt vahetussumma suurusega proportsionaalse tasu võtmise viisi, välistades kõik kindlasummalised komponendid. Vaidlustatud otsuses ei sisaldu tegelikult sellekohaseid ühemõttelisi avaldusi. Lisaks nähtub vaidlustatud otsuse 147. põhjendusest otseselt, et komisjonile oli teada, et teatud pangad kasutasid tasu võtmise viisi, mis koosnes kindlasummalisest komponendist (väljendatud alammäärana) ja vahetatavalt summalt protsentuaalselt arvestatud komponendist. Seega, kui komisjon 11. detsembril 2001, mõned päevad enne üleminekuperioodi lõppu, vaidlustatud otsuse langetas, oli talle teada, et mitmed pangad olid kasutanud tasu võtmise viisi, mis ühendas endas vahetussumma suurusega proportsionaalse osa ja kindlasummalise osa.

77 Neil asjaoludel tuleb hagi silmas pidades mõõnda, et hageja on suutnud näidata, et komisjon ei ole õiguslikult nõutaval tasemel tõendanud sularaha vahetamise teenuste eest tasu võtmise üksikasjalise korra kehtestamise kokkuleppe olemasolu. Kuna puuduvad tõendid sellekohase tahte kokkulangevuse kohta, tuleb vaidlustatud otsuse artikkel 1 tühistada selles osas, mis käsitleb kokkulepet, mille eesmärgiks oli „määrata kindlaks euroala pangatähtede vahetamise eest teenustasu võtmise viis (st protsentuaalselt väljendatud komisjonitasu)”. Hageja muid väiteid, eriti neid, mis puudutavad väidetava kokkuleppe konkurentsi piiravat iseloomu ja vaidlustatud otsuse põhjendusi selles osas, ei ole vaja uurida.

Kokkulepe vahetuse komisjonitasude suuruse kohta

Vaidlustatud otsus

- 78 Komisjon on tuginenud [A] ja [B] koostatud protokollidele, et taastada 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul toimunud arutelu ja teha kindlaks hinnakokkuleppe olemasolu. Vaidlustatud otsuse kohaselt nähtub kahest nimetatud protokollist, et osalejad uurisid järgmisi ülemineku perioodiga seotud küsimusi:
- sularaha vahetamise eest tasu võtmise põhimõte (vaidlustatud otsuse 87. ja 95. põhjendus);
  - kursivahe säilitamine (vaidlustatud otsuse 86., 88., 93. ja 95. põhjendus);
  - ühtse komisjonitasu kohaldamine kõigi euro osalisvaluutade suhtes või eraldi komisjonitasu kohaldamine üksikute valuutade kaupa (vaidlustatud otsuse 89. ja 103. põhjendus);
  - arvestusmeetod (kursi otsene või kaudne noteerimine) euro osalisvaluutade omavaheliseks vahetamiseks (vaidlustatud otsuse 90. ja 95. põhjendus);
  - pankadevahelised sularaha vahetamise teenused (vaidlustatud otsuse 91., 94. ja 97. põhjendus).

- 79 [A] ja [B] koostatud protokollid aga ei ühti küsimuses, kas toimus arutelu üleminekuperioodil sularaha vahetamise komisjonitasu suuruse üle. Vaidlustatud otsuses on nimelt [A] koostatud protokoll põhjal viidatud arutelule ligikaudu 3% tasumäära kinnitamise üle (vaidlustatud otsuse 89. põhjendus) või vähemalt 2 ja 4% vahele jääva tasumäära kinnitamise üle, samal ajal kui [B] koostatud protokollis vastavaid märkeid ei sisaldu (vaidlustatud otsuse 96., 106. ja 107. põhjendus).
- 80 Komisjon leidis siiski, et [A] koostatud protokoll toetavad Bayerische Landesbank'i ärakuulamisemenetluses tehtud avaldused (vaidlustatud otsuse 96., 107. ja 119. põhjendus).
- 81 Oma õiguslikus hinnangus leidis komisjon, et 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalejad leppisid kokku kehtestada sularaha vahetamise teenustele üleminekupe-rioodiks komisjonitasu määr ligikaudu 3% (vaidlustatud otsuse 102. ja 104. põhjendus).
- 82 Komisjon lükkas tagasi avastatud puuduste teatise adressaatide, sealhulgas hageja, vastuväited, mille kohaselt esitatud tõendid ei olnud piisavad. Komisjon leidis nimelt, et 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul kohal viibinud [A] koostatud protokoll toetavad Bayerische Landesbank'i ja Commerzbank'i avaldused (vaidlus-tatud otsuse 118.–120. põhjendus).
- 83 Kõnealused äriühingud olid asjatult väitnud, et üleminekuperioodi alguseni jäänud ajavahemikku arvestades oleks väidetav kokkulepe igal juhul olnud enneaegne ja seetõttu mõttetu. Komisjon leidis siiski, et [A] koostatud protokoll näitab, et osalejad arvestasid üleminekuperioodi vältimatu saabumisega, ja lükkas need vastuväited tagasi (vaidlustatud otsuse 122.–124. põhjendus).

- 84 Asjaomased pangad olid väitnud, et nad ei ole praktikas kohaldanud ligikaudu 3% komisjonitasu ja on oma komisjonitasu määrad iseseisvalt kindlaks määranud. Komisjon lükkas selle väite tagasi leides, et esiteks on konkurentsireeglite rikkumine tõendatud kirjalike tõenditega ja mitte ettevõtjate samasuunalise käitumisega turul ning teiseks on kokkulepe kõrvaldanud või vähendanud ebakindlust konkureerivate pankade käitumise suhtes sedavõrd, et ükski osaleja pank ei ole kasutanud tasumäära alla 3% (vaidlustatud otsuse 125.–127. põhjendus).
- 85 Lõpuks lükkas komisjon tagasi kõik argumendid, millega asjaomased pangad püüdsid näidata, et 15. oktoobri 1997. aasta koosoleku eesmärgiks ei olnud horisontaalse hinnakokkuleppe sõlmimine.
- 86 Seega on ta tagasi lükanud ka väited, mille kohaselt oli koosoleku eesmärgiks anda ettevõtjatele võimalus saada selgust ebamäärases olukorras, mis valitses EKPS põhikirja artikli 52 tõlgendamise ümber. Komisjon on leidnud nimelt, et arutelud, mis osalevatel pankadel võisid Bundesbank'iga olla EKPS põhikirja artikli 52 üle, ei puudutanud üleminekuperioodil võetavaid komisjonitasusid (vaidlustatud otsuse 133.–135. põhjendus).
- 87 Komisjon lükkas tagasi ka seisukoha, mille kohaselt 15. oktoobri 1997. aasta koosolek pidi vähendama eurole ülemineku õigusliku regulatsiooniga seotud ebakindlust ja sellisena oli järjeks komisjoni 15. mail 1997 korraldatud ümarlauale. Komisjon rõhutas sisuliselt, et ümarlaud ei käsitlenud pankade poolt võetavate vahetuse komisjonitasude küsimust (vt ekspertgrupi 20. novembri 1997. aasta aruanne) (vaidlustatud otsuse 136. ja 137. põhjendus).
- 88 Komisjon ei nõustunud väitega, et koosoleku eesmärgiks oli selgitada, kas pangad saavad säilitada kursivahed tasu võtmise viisina üleminekuperioodil. Ta leidis nimelt, et alates 1995. aastast „oli teada, et ümberarvestuskursid kinnitatakse lõplikena ning ainult neid kinnitatud kurssi võib kasutada”. Selle olukorra otseseks tagajärjeks oli

komisjoni hinnangul, et alates üleminekuperioodi algusest on kursivahede kasutamine keelatud. Täiendava argumendina tõi ta esile, et 15. septembri 1997. aasta koosolekul kõrvaldas Bundesbank selles küsimuses kõik mitmetimõistetavused (vaidlustatud otsuse 138.–140. põhjendus).

- 89 Komisjon lükkas tagasi väited, millega teatud pangad püüdsid näidata, et 15. oktoobri 1997. aasta koosoleku eesmärk oli seotud pankadevaheliste teenuste ja mitte sularaha vahetamise teenuste üksikasjadega. [B] koostatud protokollis on tööpoolest viidatud arutelule, mis puudutas viimatinimetatud teenuseid (vaidlustatud otsuse 141.–143. põhjendus).
- 90 Olles seega kindlaks teinud konkurentsivastase eesmärgi, ei pidanud komisjon vajalikuks uurida, kas kõnealuse kokkuleppe ellurakendamisel oli konkurentsi piirav toime. Täiendava argumendina tõi ta siiski esile, et vaidlustatud otsuse adressaatide poolt võetavate komisjonitasude määr jäi vahemikku 3 kuni 4,5% (vaidlustatud otsuse 144.–148. põhjendus).

Hageja argumendid

- 91 Hageja väidab, et komisjon ei ole suutnud tõendada, et tema esitatud faktid on olemas. Hageja väidab peamiselt seda, et mingit sularaha vahetamise komisjonitasu määrade kooskõlastamist 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul ei toimunud. Ta vaidlustab komisjoni esitatud tõendite tõendusliku jõu. Ta esitab rea argumente näitamaks, et koosoleku eesmärk oli eurole üleminekuga seotud õiguslike ja tehniliste küsimuste selgitamine, mis puudutas peamiselt pankadevahelisi sularaha vahetamise teenuseid. Lisaks leiab ta, et komisjoni poolt kirjeldatud kokkulepe oleks olnud mõttetu.

Esimese Astme Kohtu hinnang

- 92 Vaidlustatud otsuses komisjon leidis, et vahetuse komisjonitasu määra arutelul tekkis EÜ artikliga 81 keelatud kokkulepe, nii et asjas ei omanud enam tähtsust seaduslikkuse osas hinnangu andmine aruteludele, mis puudutasid 1997. aastal esile kerkinud õiguslikku ja tehnilist laadi ebamäärasust eelkõige üleminekuperioodil vahetusteenuste eest võetava tasu, kursivahe süsteemist loobumise, vahetuse arvestusmeetodi (kursi otsene või kaudne noteerimine) ja kõigi osalevate liikmesriikide väeringute jaoks ühtse komisjonitasu määra kasutamise küsimustes.
- 93 Komisjon rõhutas, et konkurentsireeglite rikkumise sedastamine põhineb kirjalikel tõenditel (vaidlustatud otsuse 62., 120., 126., 142. ja 158. põhjendus). Näib siiski, et sularaha vahetamise komisjonitasude suuruse üksikasjade kindlaksmääramist puudutava arutelu tõendamiseks on esitatud ainult üks dokument, milleks on [A] koostatud protokoll. Vaidlustatud otsuses ei ole osutatud muid kirjalikke tõendeid näitamaks, et seda küsimust arutati.
- 94 Siiski leidis komisjon täiendava argumendina, et [A] koostatud protokoll toetavad veel kaks tõendit, esiteks, kahe asjaomasel koosolekul osaleja ärakuulamise käigus tehtud avaldused, ja teiseks, osalejate käitumine turul.
- 95 Neid asjaolusid arvestades tuleb uurida, kas hageja on suutnud nõutaval õiguslikul tasemel tõendada fakte, mis seavad kahtluse alla komisjoni hinnangud asjaoludele, mis puudutavad 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalejate tahte kokkulangevust kõnealuste teenuste eest võetava tasu suuruse kindlaksmääramisel [A] koostatud protokoll valguses, Commerzbank'i ja Bayerische Landesbank'i avaldusi ning osalejate käitumist turul.

— [A] koostatud protokoll

- 96 Konkurentsireeglite rikkumise sedastamine põhineb alljärgneval kirjalikul tõendil, selleks on väljavõte [A] koostatud protokollist, mis on tsitaadina esitatud vaidlustatud otsuse 89. põhjenduses:

„Koosolekul osalevad pangad väljendasid kavatsust asendada käesoleval ajal marginaalidest saadava tulu ligikaudu 90 % ulatuses komisjonitasudest saadavaga. Pankade hinnangul tähendaks see, et üldise komisjonitasu suurus on ligikaudu 3 %”.

- 97 See tekstilõik on ebaselge ning eraldi vaadelduna ei võimalda mõista, kuidas vahetuse komisjonitasu esitamise viisi muutmine võiks mõjutada nimetatud tasudest saadavat „tulu”. Seega tuleb tutvuda tervikliku tekstiosaga, millest see lõik on võetud. See tekstiosa on tsiteeritud vaidlustatud otsuse 89. põhjenduses ja sõnastatud järgmiselt:

„Euroala valuutade hinnaerinevused

Hinnapoliitika oli Saksa valuutavahetusturul kõigis pankades üldjoontes ühesugune. See tähendas, et näiteks Austria šillingi ostu- ja müügihind oli odav, samal ajal kui Itaalia liir oli väga kallis. Commerzbank'i esindaja [...] hinnangul tuleks selline hinnaerinevus euroala erinevate vääringute vahel säilitada. Ta põhjendas, et praeguseid hinnavaheid võib pidada turumehhanismi tulemuseks ja et seetõttu tuleks fikseeritud hindade süsteem asendada struktuuriga, milles tasud on diferentseeritud. Selles osas tödes [...] (Bayerische Landesbank), et vääringute erinevat kohtlemist saab õigustada vaid siis, kui valuutakursiriskid on erinevad. See põhjendus pärast 1. jaanuari 1999 enam ei kehti, sest kõiki euroala vääringuid loetakse euro avaldumisvormideks. [...] lisas, et tänase marginaalipoliitika kujunda-

jaks ei olegi niivõrd turumehhanismid, kuivõrd valuutakurse puudutav vaikiv kokkulepe. [...] osundas [Euroopa Rahainstituudi] uuringut, mis näitas, et Saksa pangasüsteemi kulutused väheneksid euro kasutuselevõtmisel ainult 10%, ja mille kohaselt valuutavahetusturul kehtestatud hinnad ei ole kujunenud turumehhanismide toimel. See näitab pigem oligopoli kui polüpoli olemasolu.

Seetõttu praeguse erinevaid hinnavaheleid puudutava vaikiva kokkuleppe asendamine erinevaid komisjonitasuid puudutava vaikiva kokkuleppega ei tooks kaasa suuri vapustusi ega tulude kaotamist. [...] jagas seda arvamust täielikult.

Kuna koosolekul osalejatel puudus konsensus küsimuses, kas tuleks võtta kasutusele kõigile valuutadele ühtne komisjonitasu või üksikute valuutade kaupa erinev komisjonitasu, edastati Bundesbank'ile järgmine teade:

„Iga osalev pank otsustab ise teenustasude võtmise tulevase viisi.”

Koosolekul osalevad pangad väljendasid kavatsust asendada käesoleval ajal marginaalidest saadav tulu ligikaudu 90% ulatuses komisjonitasust saadavaga. Pankade hinnangul tähendaks see, et üldise komisjonitasu suurus on ligikaudu 3%”.

- 98 Vaadeldav tekstiosa käsitleb küsimust, kas pangad saavad üleminekuperioodil jätkata sularaha vahetamise teenuste eest tasu võtmist vastavalt iga valuuta jaoks turul kujunenud tingimustele või peaks arveldusliku euro kasutuselevõtmine 1. jaanuaril 1999 kaasa tooma samatasemelise komisjonitasu kõigi osalevate riikide vääringute jaoks. See tekstiosa ei käsitle niisiis komisjonitasude suuruse määramise küsimust, vaid puudutab küsimust, kas peaks olema ühtne komisjonitasu määr, mis on kohaldatav kõigile asjaomastele endistele siseriiklikele vääringutele, või sama palju tasumäärasid, kui on valuutasid. Ülaltoodud väljavõte näitab, et selles küsimuses ei saavutanud asjaosalised kokkulepet.
- 99 Väljavõte, mida komisjon ebaseadusliku kokkuleppe tõendamiseks kasutas, annab ainet kolmeks märkuseks.
- 100 Esmalt, „marginaalide” kadumist tuleb mõista nii, et [A] koostatud protokoll näib viitavat kursivahe süsteemist loobumisele lõplikult kindlaksmääratud vahetuskurside jõustumise tulemusena 1. jaanuaril 1999. Osalejad jõudsid tõepoolest ühisele seisukohale, et kõnealune süsteem tuleb asendada lõplikult kindlaksmääratud vahetuskursist eraldi ja selgelt esitatud vahetuse komisjonitasude kasutamisega (vt vaidlustatud otsuse 88., 93. ja 95. põhjendus).
- 101 Seejärel, nagu hageja rõhutas, viidet 90% „marginaalidest” saadavate „tulu” säilitamisele tuleb mõista kõnealusel koosolekul käsitletut arvestades. See lõik ei viita aruteludele, mille eesmärk on tagada koosolekul osalejatele teatud „tulu” tase, vaid valuutakursiriski kadumise otsestele tagajärgedele.
- 102 Hagist nähtub tõepoolest, et lõplike vahetuskursside kindlaksmääramise tagajärjeks oli valuutakursiriski kadumine üleminekuperioodi algusest arvates. Järelikult, kuna vahetuskursid enam ei varieerunud, kadusid sularaha vahetuse teenust pakkuvatel

ettevõtjatel senised kursside volatiilsusest tingitud kulud. Euroopa Rahainstituut hindas oma 23. aprilli 1997. aasta ettekandes (vaidlustatud otsuse 75. põhjendus; vt hagiavalduse lisa 23) vahetuskursiriski kadumisest tekkivat kokkuhoidu. Ta leidis, et vahetusteenuste kulud Saksamaal jagunevad nelja kategooriasse järgmistes osades:

- valuutakursirisk: 5–10%;

- kodumaale tagasitoomise kulud (kindlustus ja transport): 5–10%;

- toimingukulud (palgad, teenindus, haldamine): 70–85%;

- „valiku pakkumise” kulud (välisriikide vääringus sularahavarude hoidmine): 5–10%.

¹⁰³ Euroopa Rahainstituudi hinnangul võis valuutakursiriski kadumine tuua kaasa sularaha vahetamise kulude ja seega ka sularaha vahetamise teenuste hinna alanemise 5–10%. Kuigi Euroopa Rahainstituut ei ole seda ettekannet oma ametlikus väljaandes avaldanud, on seda siiski laialt leitatud pangandussektorit esindavates organisatsioonides, mida on märgitud ka vaidlustatud otsuse 75. põhjenduses.

¹⁰⁴ Euroopa Rahainstituudi kõnealuse analüüsi tulemusi ei ole vaidlustatud, kuna komisjoni korraldatud ümarlaual rõhutasid pangandussektori esindajad, et üleminekuperioodil „valuutakursirisk kindlasti kaob — mis vähendab kulusid ligikaudu 20% — kuid muud tegevuskulud jäävad samaks” (eurole ülemineku praktilisi

küsimusi käsitlev ümarlaud: kokkuvõte ja järeldused; vaidlustatud otsuse 41. põhjenduses nimetatud andmed).

105 Seega hageja tõlgendus [A] koostatud protokollis mõistmiseks on veenev. Tuleb mõõnda, et [A] koostatud protokoll viitab kõnealuse 90%-ga valuutakursiriski kadumisest tulenevale sularaha vahetamise teenuste kulude vähenemisele ligikaudu 10%. Seda vähenemist arvestades peaks ka üleminekuperioodil võetavad komisjonitasud vähenema 10%, nii et komisjonitasud kataksid siis 90% praegustest kuludest.

106 Lõpuks väidab hageja, et [A] koostatud protokollis löik, milles on mainitud ligikaudu 3% suurune komisjonitasu, üksnes tõlgendab turusituatsiooni vastavalt Euroopa Rahainstituudi andmetele.

107 See väide tundub olevat põhjendatud. Euroopa Rahainstituut on 23. aprilli 1997. aasta ettekandes esitanud andmed ostu- ja müügikursside kõikumise ulatuse kohta ja eristanud sel otstarbel kolm väeringurühma:

— esimene rühm [Belgia frank (BEF), Saksa mark (DEM), Hollandi kulden (NLG), Austria šilling (ATS) ja Prantsuse frank (FRF)]: väike kursivahe, alla 2%;

— teine rühm [Inglise nael (GBP), Itaalia liir (ITL), Hispaania peseeta (ESP), Portugali eskuudo (PTE), Rootsi kroon (SEK) ja liri nael (IEP)]: keskmine kursivahe, vahemikus 2–4%;

— kolmas rühm [Kreeka drahm (GRD) kõigi teiste vääringute vastu]: suur kursivahe, üle 5%.

108 Need andmed kinnitavad hageja väiteid, mille kohaselt viide „ligikaudu 3%” suurusele komisjonitasu määrale, kui see tõesti aset leidis, tundub igal juhul peegeldavat pigem turusituatsiooni kui horisontaalse hinnakokkuleppe olemasolu.

109 Lisaks esitas hageja 15. oktoobri 1997. aasta koosolekul osalenud tunnistajate [C] (VUW) ja [D] (Hamburgische Landesbank) ütlused, millest nähtub, et kuigi koosolekul tõusetus küsimus komisjonitasude määrast (vähenemine seoses valuutakursiriski kadumisega), oli tunnistajate hinnangul tegu pisiasjaga, mis ei andnud ainet aruteludeks nende tasude suuruse fikseerimise üle.

110 Eeltoodut arvestades tuleb tõdeda, et [A] koostatud protokoll ei näi lõplikult tõendavat, et toimus arutelu sularaha vahetamise komisjonitasude määra kindlaksmääramiseks ligikaudu 3% suuruses. Seega tuleb uurida muid tõendeid, millele komisjon on vaidlustatud otsuses tuginenud, samuti hageja esitatud tõendeid, et neid kogumis hinnates otsustada, kas komisjon on hindade kindlaksmääramise kokkuleppe olemasolu tõendanud.

— Commerzbank'i ja Bayerische Landesbank'i avaldused

111 Vaidlustatud otsuse kohaselt toetavad [A] koostatud protokollis osutatud komisjonitasu määra arutelu toimumist ütlused, mis Commerzbank ja Bayerische Landesbank ärakuulamismenetluses andsid (vaidlustatud otsuse 96., 107. ja 118.–

120 põhjendus). Vaidlustatud otsuse 44. joonealuses märkuses tugineb komisjon samuti vastustele, mis hageja, Westdeutsche Landesbank ja Hamburgische Landesbank andsid avastatud puuduste teatisele.

- 112 Esmalt tuleb tõdeda, et komisjoni hinnang, mille kohaselt kõnealused avaldused kinnitavad tahte kokkulangevust hindade kindlaksmääramiseks, on vaieldav. Kui asjaomased pangad avaldasid näiteks, et „konkreetsete pankade teatud esindajad mainisid numbreid, mis jäid 2 ja 4% vahele” (vaidlustatud otsuse 107. põhjendus), siis ükski nendest avaldustest ei kinnita otsesõnu arutelu toimumist komisjonitasu määra kindlaksmääramise üle.
- 113 Vaidlust ei ole selles, et referentsvahemiku või sihthinna kindlaksmääramine võib kujutada endast hinna ebaseadusliku fikseerimise viisi, kuna sellises olukorras ei kujune hinnad enam ettevõtjate iseseisvate otsuste tulemusena, vaid nende tahte kokkulangevuse tulemusena. Esitatud arvud („2 ja 4% vahel”; „ligikaudu 3%”; „2 ja 6% vahel”; vt vaidlustatud otsuse 107. põhjendus ja 44. joonealune märkus) kajastavad siiski — nagu ka eespool esitatud — turuhindasid Euroopa Rahainstituudi poolt sedastatuna, need on ebamäärased ja suure amplituudiga (kuni kolmekordne erinevus). Järelikult on nende asjaolude tõenduslik väärtus vaieldav.

— Osalejate käitumine turul

- 114 Täiendava argumendina leidis komisjon, et pärast 15. oktoobri 1997. aasta koosolekut kohandasid osalejad oma hinnad vastavalt väidetavale kokkuleppele. Vaidlustatud otsuse 147. ja 148. põhjenduses tsiteerib ta Dresdner Bank'i, Commerzbank'i, HVB, VUW, GWK ja Reisebank'i hinnakirju. Tasumäärad jäävad vahemikku 3–4,5%, mõned pangad võtavad lisaks kindlasummalist tasu.

- 115 Hageja vaidlustab järeldused, mis komisjon nende asjaolude põhjal on teinud. Hageja rõhutab peamiselt seda, et komisjon on keskendanud tähelepanu ainult komisjonitasu määradele, jättes oma analüüsis käsitlemata tasude kindlasummalise osa. Arvestades vahetatavate summade väiksust, on kõnealusel osal oluline mõju kogutud tasude suurusele. 1998. aasta ja üleminekuajavahelisel ajal võetud tasude korrektne analüüs kummutaks komisjoni järeldused.
- 116 Need väited tunduvad olevat kaalukad. Kuna suurem osa asjaomastest teenustest on summas alla 200 euro (avastatud puuduste teatistes on selle osa suuruseks märgitud 70%, vt avastatud puuduste teatise punkt 9), avaldab kindlasummaliste 5 või 10 Saksa marga suuruste või teatud minimaalselt vahetussummalist arvestatud komisjonitasude võtmine tuntuvalt mõju pankadele tegelikult makstud summa suurusele, kui see on avaldatud protsentuaalselt. Seega ei oleks komisjon tohtinud piirduda ainult komisjonitasude määra uurimisega, mis kajastab tarbija kulutusi vaid osaliselt.
- 117 Avastatud puuduste teatise punktis 56 on hageja ja teiste pankade 1999. aasta hinnakirjad üksikasjaliselt esitatud. Neist erinevatest andmetest nähtub, et vahetusteenuste kogumaksumust (komisjonitasu määr ja kindlasummaline tasu või miinimumsumma) arvestades varieerus kasutatud komisjonitasu suurus erinevates pankades märkimisväärselt. Hageja esitas 2000. aasta kohta ajaleheartikli, milles on toodud pankade võetavate komisjonitasude määrad (hagiavalduse lisa 25). Sellest dokumendist nähtub, et 100 Saksa marga suuruse vahetatud summa korral varieerus 21 Saksa pangas vahetusteenuste hind 0–25 marka. 1000-margase vahetatud summa korral kõikusid hinnad vahemikus 0–50 marka. Protsentides väljendatuna kummutavad need andmed komisjoni poolt faktide hindamisel tehtud järeldused (vaidlustatud otsuse 147. ja 148. põhjendus), mille kohaselt vaidlustatud otsuse adressaadid kohandasid oma hinnad vahemikku 3 kuni 4,5%. Miski ei võimalda lõplikult järeldada, et hindade koondumisel ühele „tasandile” oleks olnud muu põhjus, kui turujõudude tavapärane toime. Vastupidi, tuleb rõhutada, et üleminekuajavahelisel algusest arvates langesid komisjonitasud tuntuvalt, mis on

seletatav kursiriski kadumisega. See tendents kestis kuni üleminekuperioodi lõpuni vastavalt osalevate riikide vääringutes sularaha vahetamise teenuste turult kadumisele.

118 Järelikult asjaolud, mille põhjal komisjon leidis, et [A] koostatud protokoll toetab osalevate pankade samasuunaline käitumine turul, ei ole veenvad.

119 Eelnevalt uuritud tõendid nende kogumis võimaldavad järeldada, et komisjon ei ole õiguslikult nõutaval tasemel tõendanud kokkuleppe olemasolu, mida ta väidab eksisteerivat ja mis puudutab üleminekuperioodil euroala vääringutes sularaha vahetamise teenustasude kindlaksmääramist ja tasu võtmise üksikasju. Sellest järeldub, et faktide hindamisel antud hinnangute ekslikkusele ja rikkumissüüdistuse aluseks olevate tõendite ebapiisavusele osutavad hagi alused tuleb tunnistada põhjendatuks.

120 Seega tuleb vaidlustatud otsus tühistada, ilma et oleks vaja uurida hagi muid aluseid.

Kohtukulud

121 Kodukorra artikli 87 lõike 2 alusel on kohtuvaidluse kaotanud pool kohustatud hüvitama kohtukulud, kui vastaspool on seda nõudnud. Kuna kohtuotsus on tehtud komisjoni kahjuks, jäetakse kohtukulud vastavalt hageja nõudele komisjoni kanda.

Esitatud põhjendustest lähtudes

ESIMESE ASTME KOHUS (viies koda)

otsustab:

- 1. Tühistada komisjoni 11. detsembri 2001. aasta otsus 2003/25/EÜ avatud menetlusest EÜ artikli 81 alusel (asi COMP/E-1/37.919 (ex 37.391) — Pankade teenustasud euroala siseriiklike valuutade vahetuse eest — Saksamaa) hagejat puudutavas osas.**
- 2. Jätta kohtukulud komisjoni kanda.**

Lindh

García-Valdecasas

Cooke

Kuulutatud avalikul kohtuistungil 14. oktoobril 2004 Luxembourgis.

Kohtusekretär

Koja esimees

H. Jung

P. Lindh

II - 3538

Sisukord

Vaidluse varasem käik	II - 3498
Õiguslik raamistik	II - 3498
Vaidlustatud otsus	II - 3505
Menetlus	II - 3512
Hageja nõuded	II - 3512
Õiguslik käsitlus	II - 3513
Asjaolude tuvastamine	II - 3514
Kokkulepe vahetuse komisjonitasude võtmise üksikasjades	II - 3514
Hageja argumendid	II - 3514
Esimese Astme Kohtu hinnang	II - 3518
Kokkulepe vahetuse komisjonitasude suuruse kohta	II - 3524
Vaidlustatud otsus	II - 3524
Hageja argumendid	II - 3527
Esimese Astme Kohtu hinnang	II - 3528
— [A] koostatud protokoll	II - 3529
— Commerzbank'i ja Bayerische Landesbank'i avaldused	II - 3534
— Osalejate käitumine turul	II - 3535
Kohtukulud	II - 3537